

Славна Оксана Володимирівна

кандидат юридичних наук

доцент кафедри конституційного та міжнародного права

Національна академія внутрішніх справ

Славна Оксана Владимировна,

кандидат юридических наук

доцент кафедры конституционного и международного права

Национальная академия внутренних дел

Slavna Oksana

Ph.D. in Law

Associated Professor of the Department of Constitutional and International Law

National Academy of Internal Affairs

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА В КОНТЕКСТЕ КОНСТИТУЦИОННОЙ РЕФОРМЫ

CIVIL SOCIETY AS BASIS OF DEVELOPMENT OF LEGAL STATE IN THE CONTEXT OF CONSTITUTIONAL REFORM

Анотація. Наукова стаття присвячена визначенню ролі громадянського суспільства у розвитку правової держави в період конституційної реформи в Україні. В статті розглянуті питання, які стосуються становлення громадянського суспільства та правової держави, а також взаємовідносин держави та громадянського суспільства. Обґрунтовано, що належне функціонування громадянського суспільства та утвердження і забезпечення прав і свобод людини і громадянина можливо лише в демократичній правовій державі, яка повинна забезпечувати кожному громадянину права і свободи не залежно від раси, кольору шкіри, політичних чи релігійних переконань.

Ключові слова: громадянин, громадянське суспільство, законні інтереси, права, правова держава, свободи

Аннотация. Научная статья посвящена определению роли гражданского общества в развитии правового государства в период конституционной реформы в Украине. В статье рассмотрены вопросы, касающиеся становления гражданского общества и правового государства, а также взаимоотношений государства и гражданского общества. Обосновано, что надлежащее функционирование гражданского общества и утверждение и обеспечение прав и свобод человека, и гражданина возможно только в демократическом правовом государстве, которое должно обеспечивать каждому гражданину права и свободы независимо от расы, цвета кожи, политических или религиозных убеждений.

Ключевые слова: гражданин, гражданское общество, законные интересы, права, правовое государство, свободы

Summary. The scientific article is devoted to defining the role of civil society in the development of legal state in the period of constitutional reform in Ukraine. The article considers the issues related to the formation of a civil society and legal state, as well as relations between the state and civil society. The author proves that proper functioning of civil society and the consolidation and enforcement of right and freedoms of human and citizens is possible only in a democratic state that guarantees each citizen rights and freedoms no matter what he or her race, skin colour, political and religious beliefs are.

Keywords: citizen, civil society, legitimate interests, law, legal state, freedoms

Постановка проблеми. Прагнення української держави стати повноправним членом світового співтовариства, яка розбудовує власну правову державу на засадах гуманізму та справедливості, інтегруючись у світове і європейське співтовариство, досліджує, змінює, відповідно до реалій сьогодення, та наповнює реальним змістом значну кількість правових понять та правових явищ.

Сьогодні в Україні відбуваються масштабні перетворення необхідні для становлення правової держави. Серед них, в умовах конституційної реформи, актуальною проблемою є взаємодія громадянського суспільства і правової держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика визначення особливостей громадянського суспільства звертала на себе увагу багатьох вчених-теоретиків, проте, найбільший вклад у дослідження даного інституту зробили такі науковці як М. Баймуратов, В. Барков, Є. Бистрицький, К. Волинка, Ю. Оборотов, М. Орзіх, В. Погорілко, Т. Розова, Ю. Тодика, О. Фрицький та ін. Проте, в умовах проведення конституційної реформи, інститут громадянського суспільства потребує ґрунтовних наукових досліджень.

Мета статті полягає у дослідженні характерних особливостей громадянського суспільства як основи розвитку правової держави, враховуючи провідні основи конституційної реформи.

Виклад основного матеріалу. Права і свободи людини і громадянина в їх історичному розвитку показує нам, що незважаючи на не одне століття соціально-культурного розвитку людства проблема взаємин індивіду і влади, й досі знаходиться в центрі уваги політологів, філософів, вчених правознавців.

Становлення правової держави та громадянського суспільства тісно пов'язане з відповідними етапами розвитку людства. Громадянське суспільство, яке перебуває за межами регулювання держави, може ефективно функціонувати лише за наявності правової держави, яка зобов'язана, дотримуватися принципу верховенства права і гарантувати існування відповідних інститутів. Тобто, громадянське суспільство становить сферу абсолютної свободи приватних осіб у відносинах один з одним. Воно постає у вигляді соціального, економічного і культурного простору, в якому взаємодіють вільні індивіди, які реалізують приватні інтереси і здійснюють індивідуальний вибір.

Концепція громадянського суспільства притаманна європейському інтелектуальному, культурному й політичному розвитку доби капіталізму. Становлення громадянського суспільства є одним із пріоритетних напрямів розвитку європейського співтовариства. В свою чергу, громадянське суспільство, що склада-

ється з громадян, без яких воно неможливе, виступає своєрідним засновником правової демократичної держави.

Разом із тим, реалії сьогодення свідчать не тільки про недотримання, але й порушення принципів, які були утвердженні міжнародною спільнотою.

Сучасна держава має відповідати певним критеріям прийнятим у наш час світовим співтовариством. Еталоном для такої держави є загальнолюдські цінності: суверенітет народу, демократія, верховенство права, розподіл влади, політичний та ідеологічний плюралізм, соціальна справедливість та інші. З цієї точки зору сучасною є демократична, правова, соціальна держава. Одним із результатів докорінних змін, що відбулися у суспільному розвитку України, як правової держави, є суттєве посилення інтеграційних процесів з європейськими державами у всіх сферах суспільного життя.

Засадами будь-якого громадянського суспільства повинні бути найбільш загальні ідеї і принципи, незалежно від політичного режиму тієї чи іншої країни, які у свою чергу, повинні чітко дотримуватись та гарантуватись правовою державою. До них слід віднести: економічну свободу; різноманіття форм власності; утвердження та захист природних прав і свобод людини і громадянина; легітимність і демократичний характер влади; рівність перед законом та правосуддям; юридичну захищеність особистості; правову державу, яка заснована на принципі поділу і взаємодії влади; політичний і ідеологічний плюралізм, наявність легальної опозиції, свободу слова і друку; незалежність засобів масової інформації; невтручання держави в приватне життя громадян; партнерство і національна згода; ефективна соціальна політика, яка забезпечуватиме гідний рівень життя людей.

Досвід найрозвиненіших держав свідчить про те, що конституційно-правова регламентація та регулювання у країнах з демократичним державно-політичним устроєм спрямовані на підтримку громадянського суспільства, а також про те, що становлення і розвиток громадянського суспільства у позадержавній сфері суспільних відносин не означають його ізольованості від державно-правових інститутів, а допускають або передбачають сталий та інтенсивний взаємозв'язок громадянського суспільства і держави [1].

На нашу думку, основоположною ознакою і засадами громадянського суспільства є утвердження і забезпечення прав і свобод людини і громадянина, які повинні бути пріоритетом у взаємовідносинах з державою. В свою чергу, ступінь розвитку громадянського суспільства, становить рівень гарантованості прав і свобод людини і громадянина з боку держави. Самостійність особистості і соціуму в цілому,

повинно протегувати створенню належних умов, вироблення правових механізмів і процедур для повної і безперешкодної реалізації кожною особою прав і свобод, а також виступати в якості єдиного законного джерела.

Слід зазначити, що громадянське суспільство це складна структурована плюралістична система і наявність в ній різноманітних суспільних форм і інститутів [2], повинна не тільки дозволити, але й гарантувати реалізацію різноманітних потреб та інтереси індивіда, забезпечити можливість прояву кожним своєї індивідуальності.

В свою чергу, громадянське суспільство тісно пов'язане як з державою, так і з правом. Держава покликана створювати найоптимальніші умови для розвитку громадянського суспільства, не втручатись у сферу реалізації приватних інтересів, а розвинене громадянське суспільство є соціальною базою демократичної, правової соціальної держави [2]. Особливе місце в Конституції України посідає закріплення прав і свобод людини і громадянина. Так, стаття 3 проголошує: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [3].

Таким чином, при розгляді питання становлення в Україні громадянського суспільства і правової держави в аспекті конституційної реформи в Україні, головним завданням держави є, насамперед, реалізація та гарантування прав і свобод людини і громадянина. Як бачимо, громадянське суспільство пов'язане не тільки з державою і правом, а й безпосередньо з правами людини, яке базується на абсолютному пріоритеті людини і її прав. Людина з її потребами й інтересами, правами й свободами — центральний суб'єкт суспільства, а права людини визнаються тим абсолютним, універсальним кордоном, перетинати який не може ніхто, що кардинально відрізняється від радянської позиції, яка визнавала пріоритет суспільства над особою, суспільних і державних інтересів над інтересами людини [4].

Слід констатувати, що за для належних взаємовідносин держави та громадянського суспільства, окрім утвердження та гарантованості прав і свобод людини і громадянина з боку держави, необхідні належні умови для формування громадянського суспільства, які полягають у стабільності та облаштованості українського соціуму, що є для України стратегічним напрямом побудови демократичної держави.

Наразі, формування громадянського суспільства, а також утвердження прав і свобод людини і громадянина, унеможлиблюється відсутністю дієвого механізму правової держави. На нашу думку, усі структурні частини й елементи правової держави повинні

функціонувати на основі поділу влади, чітко у відповідності зі своїм цільовим призначенням. Структурні частини та елементи правової держави, наділені владними повноваженнями, у своїй специфічній формі діяльності повинні реалізовувати тільки волю народу відповідно до чинного законодавства. Посадові особи повинні нести персональну відповідальність, відповідно до чинного законодавства, за зазіхання на права і свободи людини і громадянина, які в свою чергу гарантуються конституцією України.

Крім цього держава повинна створити умови для розвитку громадянського суспільства, яке б полягало в реальному здійсненні всіх прав і свобод фізичних та юридичних осіб, тобто створення сприятливого правового поля, за для належного функціонування громадянських інститутів.

Таким чином, функції правової держави реалізуються за допомогою її механізму, а механізм повинен бути засобом її існування.

На шляху інтеграції до світового співтовариства сьогодні одним із важливіших інструментів створення в Україні нової правової системи та громадянського суспільства є адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Тобто, українське громадянське суспільство, в період конституційної реформи, насамперед потребує розробки наукової концепції розвитку українського законодавства із зазначенням механізму переорієнтації чинного законодавства на правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також приведення чинного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів у сфері прав людини. Вирішити ці завдання можуть лише висококваліфіковані професіонали, які мають не лише відповідні знання, уміння, навички професійної діяльності, а й таку мотивацію та самосвідомість, що відображають ставлення до людини як до найвищої цінності.

Розвиток в Україні правової держави вимагає також створення матеріальних гарантій прав і свобод, без яких їх конституційне проголошення залишиться порожньою декларацією. Важливе значення у втіленні в життя принципів правової держави має докорінна перебудова діяльності органів державної влади, передусім органів виконавчої влади, прокуратури, суду. За інерцією вони продовжують захищати головним чином державу, а щодо громадян виступають знярядям примусу і покарання, тоді як у правовій державі їх основною функцією не тільки може, а й повинна бути захист прав і свобод людини, в тому числі й від посягань на них з боку держави.

Сьогодні в умовах євроінтеграції України в світове співтовариство, в статтях Конституції України закріплені основні положення, які є основою для

громадянського суспільства, а саме: права і свободи людини і громадянина зумовлюють сутність та напрямок діяльності держави; відповідальність держави перед людиною; головним обов'язком держави є насамперед утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина; право громадян на свободу об'єднань у політичні партії та громадські організації; гарантування державою права на свободу світогляду і віросповідання, управління державними справами, а також забезпечення прав на звернення до органів державної влади.

Висновки. Основні ідеї про права і свободи людини і громадянина утверджуються не тільки, як індивідуальні права окремої людини держави, а трансформуються і втілюються в життя вже в громадянському суспільстві через інституції, які мають статус юридичних осіб. Належне функціонування громадянського суспільства та утвердження і забезпечення прав і свобод людини і громадянина можливо лише в демократичній правовій державі, яка повинна забезпечувати кожному громадянину права і свободи не залежно від раси, кольору шкіри, політичних чи релігійних переконань і т.п.

Література

1. Бистрицький Є. К. Передчуття громадянського суспільства. Дзеркало тижня. 2007. № 42.
2. Волинка К. Г. Теорія держави і права: навч. посіб. — К.: МАУП, 2003. 240 с.
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України 1996. № 30. Ст. 141.
4. Славна О. В. Деякі аспекти взаємодії громадянського суспільства з органами виконавчої влади. Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави: збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції, (м. Черкаси, 2010 р.). — Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2010. — С. 202–204.